

***Kapital*'i Okumak**

Melda Yaman, Bağımsız Araştırmacı, meldaya2000@yahoo.com

Marx, başyapıtı *Kapital*'de sermayeyi hücre biçiminden, metadan, başlayarak ilmek ilmek dokuyarak analiz eder. Sermayeyi, insan emek gücünün aldığı özgül bir biçim; çelişkilerle yüklü, tarihsel, bitimli toplumsal bir ilişki olarak tanımlar. Sermayenin insanın emeğini nasıl sömürdüğünü, artı zamanına nasıl el koyduğunu, insanın kendi emek ürünününsermaye biçimi altında nasıl kendi karşısında bir Leviathan'a dönüştüğünü gösterir.

Ne var ki Marx'ın en az okunan yapıtı da *Kapital*'dir. *Kapital*, ne *Komünist Manifesto* türünden politik metinleri kadar ne de *1844 Elyazmaları* gibi felsefi çalışmaları kadar okunur değildir.

Kapital kuşkusuz Marx'ın en karmaşık yapıtıdır da. Özellikle metayı incelediği birinci bölüm hayli zorlu bir çözümleme içerir. Açıkçası Marx'ın kendisi de bu bölümün anlaşılması en güç bölüm olduğunu teslim eder. Her ne kadar değer in özünün ve değer in büyüklüğünün analizi ile ilgili yerlerde sözlerini mümkün olduğu ölçüde ortalama okuyucunun seviyesine indirdiğini söylese de, Marx'ın analizinin derinliklerine erişebilmek epey zordur.

Kapital'deki analizi anlamak neden güçtür? Anlaşılmayan nedir?

Güçlüğü doğuran üç temel nedeni ayırt edebiliriz diye düşünüyorum. İlkin, Marx, Hegel'in diyalektik yönteminden hareketle, sermayenin kendi diyalektiğini metadan başlayarak serimler. Marx'ın analizi sermayenin sanki bir fraktal gibi açıklanarak şekillenmesini sağlar. Meta, düşüncede dolaysızca kavranabilecek denli *basit*, sermayeyi yapılandıran diğer kategorilere ilerlemeyi sağlayacak denli *tarihsel* olarak *belirli* bir soyutlama olduğu için, Marx sermayeyi incelemeye metadan başlamıştır. Metadan (meta mübadelesinden) mübadele değerine, mübadele değerinden değere, değerden emeğe, emekten de soyut emeğe geçer. Ancak, bu diyalektik çözümlemenin mantıksal geçişlerini, uğraklarını yakalamak hayli güçtür.

Kapital'i okumayı güçleştiren bir diğer temel neden ise Marx'ınçözümlemesine ilişkin açıklayıcı bilgiler vermemesidir. Sanki Marx kendini geriye çekmiş, sadece metayı konuşturur gibidir.¹ Sermayenin çözümlemesini bulacağı beklentisiyle *Kapital*'in ilk sayfalarını karıştırmaya başlayanlar bir şaşkınlık yaşarlar. Marx neden metadan başladığını, metadan sermayeye nasıl ilerleyeceğini, yönteminin Hegel'den tam olarak nasıl farklılaştığını, bu çözümlemenin sadece mantıksal bir çözümleme olup olmadığını, mantıksal geçişlerin tarihsel süreçleri içerip

içermediğini açıklamadığı için, ne olup bittiğini anlamakta zorlanabilirler.²

Üçüncü neden ise *Kapital*'in muazzam bir bilgi birikimi içermesidir, zira Marx kendi çağının neredeyse bütün bilgisine haizdir. Marx anlatımını ortalama okuyucunun seviyesine indirdiği kanaatindedir ama yöntemini Hegel'in *Mantık Bilimi*'nden alan, klasik politik ekonomi yapıtlarını en ince ayrıntılarına kadar eleştiren, meta analizinin öncüllerinin Aristoteles'e varıncaya kadar izini süren *Kapital* bir "entelektüel" için bile kavranması güç bir yapıttır.

Türkçe okuyucular için kafa karıştırıcı bir başka unsur da, kitabın başlığıdır. İngilizce *Capital* (Almanca *Das Kapital*) sözcüğünün Türkçe karşılığı yoktur. Bu sözcük için "anamal" önerilmişse de yerleşmemiştir. "*Capital*"i karşılamak için Farsça "sermaye" sözcüğünü kullanıyoruz ama "*capitalist*" sözcüğünü doğrudan Fransızcadan alarak "kapitalist" diye çeviriyoruz. Kitaba *Kapital* başlığını vermek ilginç bir hale geliyor çünkü Türkçede "kapital" diye bir sözcük kullanmıyoruz. *Kapital*'in her iki çevirisinde de başlık dışında metnin hiçbir yerinde "kapital" geçmiyor.³

Kapital'i okumak ne denli güç olsa da okumak gerekiyor zira *Kapital* hem dünyayı anlamayı hem de onu değiştirmenin araçlarını göstermeyi vaat ediyor. *Kapital*'i okumak, insanı da dönüştürüyor.

David Harvey *Sermayenin Sınırları*'nın Giriş bölümünde, Marx üzerine inceleme yapan herkesin, kendini bu deneyim üzerine yazmak zorunda hissettiğine dikkat çeker (Harvey, 2012: 51). Ben de size yıllar önce *Kapital*'i okumanın hayatımı nasıl dönüştürdüğünü anlatacağım.

1990'ların ortalarında üniversiteden mezun oldum. O vakitler iş bulmak bugünkü kadar zor değildi; birkaç ay aradıktan sonra sonbaharın son günlerinde İstanbul'da büyük bir fabrikada nispeten iyi koşullarda iş buldum. Yeni bir hayata başlamanın heyecanı ile işe gittiğim ilk haftalar çabucak gelip geçti. Kış yaklaşıyordu! Havalarda soğumaya, günler de kısaltmaya başladı. Kendimi birdenbire dipsiz bir kuyuda debelenirken buldum. Hava henüz aydınlanmadan kalkıyor, fabrikanın servisinin kalktığı durağa gitmek için önce bir dolmuşu biniyor, ardından yaklaşık bir saat süren bir yolculukla işe varıyordum. Akşamları aynı yolu tekrar kat ediyordum. Bu her gün en az üç saatimin yollarda geçmesi anlamına geliyordu. Eve vardığımda hava çoktan kararmış oluyordu. İlk günler yolculuk boyunca kimsenin kitap okumamasına şaşırıyordum; şimdi ben de okumak yerine dinlenmeyi seçenler arasındaydım.

İş neredeyse bütün zamanımı ve enerjimi alıyordu. Fiziksel, düşünsel ve ruhsal bakımdan en verimli olduğum saatler işyerinde olmak zorundaydım. İşten yorgun argın eve dönüyordum; ne kitap okumaya ne de başka bir uğraş

edinmeye vakit bulabiliyordum. Her gece bir heves iyi bir film izlemek için ekran başına geçiyor ama filmin sonunu göremeden uyukluyordum. Dinlenmek ve gezmek için sadece hafta sonu vardı; ama Cumartesi günü genelde fazla mesai yapmam gerektiğinden bana bir tek Pazarlar kalıyordu. Bense İstanbul'un kalabalığında kaybolmaktan korktuğum için eve kapanıyordum. İstanbul'da yaşıyor gibi değildim doğrusu. Hafta içi her gün üzerinden geçtiğim; yağmur altında, sisler içinde izlemeye doyamadığım İstanbul Boğazı bile öyle yabancı öyle uzaktı ki! Tıpkı boğaza uzaktan uzaktan baktığım gibi hayata da uzak kaldığım hissine kapılmıştım.

Fabrikada çalışmak beni başlarda çok heyecanlandırmıştı aslında. 1980 sonrasındaki ilk büyük grev çalıştığım fabrikada gerçekleşmiş; grevi örgütleyen işçiler muhteşem bir mücadele ve dayanışma sergilemişlerdi. 1986 Kasım ayında 3150 işçiyi kapsayan grev 93 gün sürmüştü; İstanbul'daki fabrikanın yanı sıra diğer şehirlerdeki montaj tesislerinde çalışan işçileri de kuşatmıştı. Bu büyük grev, 1980 darbesinin yarattığı kör karanlığı aralamış, umudu tazelemişti.

Ama şimdi birlikte çalıştığım işçiler mücadeleden epey uzak görünüyorlardı; sendikalı değildiler, bir dayanışma sergilemiyorlardı, sadece geçmiş grevin kazanımları ile idare ediyor gibiydiler. Ben işe başladıktan yaklaşık bir yıl sonra fabrikada taşeronlaştırma süreci başlayıp, ilk işçiler çıkarıldığında da ortak bir tavır örgütleyemediler. Sadece birkaç işçi bir birlik kurmaya çalıştı; geriye kalanlar kendini kurtarmakla meşguldü.

Bense ne içinde bulunduğum kör kuyulardan bir çıkış bulabiliyor ne de giderek daha fazla işçinin işten atılmasına nasıl bu kadar sessiz kalındığına akıl sır erdirebiliyordum. Ne olup bittiğini anlayamıyordum ama anlamak için de yanıp tutuşuyordum.

İşte tam bu günlerde *Kapital*'i okumaya karar verdim. Peki, ne zaman okuyacaktım? Sabahları bir saat erken kalkmaya başladım; böylece her gün bir saatimi *Kapital* okumaya veriyordum. Bu ilk okuma çok eksikli, çok yetersizdi kuşkusuz. Ama *Kapital*'i okudukça zihnim aydınlanıyor; sadece kapitalizmi değil, kendi koşullarımı da anlamaya başlıyordum.

Ama bir yandan da her şey daha da zorlaşmıştı. Sabahları *Kapital*'le boğuşuyordum, günün geri kalanında da sermayeyle. Gün boyunca zihnimde Marx'ın *Kapital*'deki sözleri dolanıp duruyordu. Artık hiçbir şeye yetişemez olmuştum. En sonunda baş edemeyip, işi bıraktım. Sonrasında yarı zamanlı işlerde çalışarak daha az parayla yaşamımı sürdürdüm. O vakitler ailemle yaşadığım için masraflarım da fazla değildi. Herkes bu kadar şanslı olmuyor elbette.

Kapital'i okudukça yaşamak için zamanımızı sermayeye vakfetmek mecburiyetinde kaldığımızı; sermayenin emek zamanımızı nasıl ele geçirdiğini; el koyduğu zamanı büyütme (gerekli emek zamanı düşürmek) için nasıl mekanizmalar geliştirdiğini anlamaya başlıyordum. Sermaye için harcadığımız emek zaman, serbestçe kullanabileceğimiz zamanı kısıtladığı için zihnimizi açacak, ufukumuzu genişletecek, ruhumuzu dinlendirecek uğraşlara vaktimizin kalmadığını da iyiden iyiye gördüm. Sermaye bize serbest zaman bırakmıyordu, oysa Marx'ın, *Grundrisse*'de yazdığı gibi, "tüm serbest zaman, özgür gelişim için zaman" idi (Marx, 1973: 637).

Bununla birlikte Marx, sermayenin çelişkili doğasının sermayenin ötesine geçmenin koşullarını hazırladığını da gösteriyordu. Sermaye, daha fazla artı zamana el koyma hedefiyle gerekli emek zamanı düşürürken, bir yandan da Marx'ın sözleriyle, yeti ve melekelerimizi özgürce geliştireceğimiz serbest zamana kavuşacağımız günlere uzanan yolun da taşlarını döşemekteydi. *Kapital*'i okumak sadece böylesi bir toplumun olanaklılığını göstermekle kalmıyor, böylesi bir gelecek için mücadelenin de yolunu açıyordu.

Sonuç olarak *Kapital*'i okumak özen, çaba ve serbest zaman gerektiriyor. Kuşkusuz bu zamanı ayırmak kolay değil ancak olanaksız da değil. Marx'ın Fransızca baskı için Maurice La Chatre'a yolladığı mektupta söylediği gibi: "Bilime giden düz bir yol bulunmuyor ve yalnızca onun dik patikalarını tırmanmaktan çekinmeyenler, aydınlık doruklarına ulaşma şansına sahiptir".

Sonnotlar:

¹ Bu ilk bölümde Marx metayı "gerçekten" konuşturur; metaların kendi diliyle metaları anlatır. Bkz. Marx, 2011: 64.

² Bu meseleler Marksistler arasında hala devam etmekte olan kuramsal tartışmaları doğurmuştur.

³ TDK sözlüğünde "kapital" sözcüğüne yer verilmiş ama günlük dilde "kapital"i kullanmıyoruz; örneğin "kapital birikimi" demiyoruz. *Kapital*'de de "kapitalist", "kapitalist birikim", "kapitalist üretim" gibi sözcükler geçiyor.

Kaynakça

Harvey D (2012). *Sermayenin Sınırları*. Çev. U Balaban, Ankara: Tan Yayınları.

Marx K (1973). *Grundrisse, Outlines of the Critique of Political Economy*. Çev. M Nicolaus, Penguin, Marxists Internet Archive.

Marx K (2011). *Kapital Cilt: I*. Çev. M Selik ve N Satlıgan, İstanbul: Yordam Yayınları.